

THE AQUATIC POETICS IN THE WORK OF MARTA PETREU

Carmen Vasilca

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

*Abstract:*The poetry of Marta Petreu was imposed itself through a poetics of contrasts, reconfiguration of the symbolic zone of the world according to inner principles. Water appears as an element that separates and dissolves, as a symbol of inconsistency and perishability of forms, but also as a symbol of the irreversibility of time.

Her volumes, Apocalipsa după Marta or Asta nu e viața mea, contain lyrical confessions in which the aquatic is a supplier of adjacent symbols, images and signs. In fact, in the writer's creation, various levels of the aquatic theme are observed, levels symbolizing the principle of good and evil, with contradictory forms of expression and contradictions, expression of consciousness and subconscious. We also notice a series of images of the theory of reflexivity, of existential drama, of devastating poetic states, rituals, motifs and symbols of the aquatic poetic imaginary – all viewed under various forms of manifestation: rain, dew, tear, snow, sinking waters; symbolic seas, static aquatic and dynamic aquatic, time regression, flight, game, dream

Keywords: imagination, aquatic, existence, lamentation, symbol

Marta Petreu este o reprezentantă de seamă a liricii contemporane. Tributară unui extaz existențial propriu, poeta reinterpretează în manieră proprie și în același timp și dintr-o perspectivă unică, toată mitologia cosmogonică, focusându-și atenția asupra elementelor primordiale: apă, aer, foc și pământ. Este observabilă o atitudine realistă care îi permite să valorifice elementele care simbolizează fie energia vieții, fie sunt simbol al perisabilului sau regresivului și disoluției.

Scriitoarea are o poezie originală, a cărei valoare specifică trebuie cercetată. Textele sale conțin idei care ne dirijează receptarea înspre teme literare recurente, motive construite astfel încât să reprezinte entități cu existență proprie toate fiind rezultatul unui îndelung demers al abstractizării imediatului.

Universul poetic studiat conține o abordare particulară a unor teme fundamentale, atitudini majore, izvorâte dintr-o viziune filozofică, care i-au permis autoarei să le individualizeze și să le confere o dinamică aparte, să personifice tot ceea ce este inert în universul înconjurător. Temele predilecte ale creației: moartea, viața, natura, apa, focul, omul, timpul, ilustrează o gamă variată de sentimente și idei, prin explorarea apolinică și dionisiacă a zonelor celor mai profunde ale conștientului sau ale subconștientului. Relația dintre poetă și mediul în care trăiește poate să fie concepută ca un ansamblu de reprezentări ale concretului. Această relaționare este posibilă doar prin medierea „reprezentărilor imaginare” care realizează legătura dintre umanitate și lume.¹

Opera poetei, prin raportare la viziunea lui Gaëtan Picon despre opera literară, poate să fie privită ca o transcendere a limitelor, plonjare în atemporalitate și aspațialitate, fapt care îi permite scriitoarei să-și anuleze limitele și să se manifeste în plenitudinea capacităților sale de imaginație. Doar astfel opera literară este reflectarea unui „elan de nestăvilit”² al forțelor

¹ Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip*, București, Editura Polirom, 2006, p.244

² Gaëtan Picon, *Introducere la o estetica a literaturii. Scriitorul și umbra lui*, în românește de Viorel Grecu, prefață de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1973, p.17

interioare, al sensibilității pure, nealterate. Astfel, în poeziile sale observăm manifestarea plenară a eului creator revelat.³ Actul de creație, dar și produsul finit al acestuia, creația, este un amalgam de forțe dionisiace raportate la lumea exterioară, pe care scriitorul încearcă să le ordoneze după legi ale judecății și ale sensibilității sale: „o atitudine globală a personalității creatoare față de un dezechilibru sau conflict sufletesc, care revelează problemele esențiale ale existenței și care nu poate fi rezolvat altfel decât printr-o activitate creatoare”.⁴

Textele poetice ale Martei Petreu, fie că se „subordonează unui mecanism anarhetipic „recurent”⁵ înțeles ca „formă deschisă, prelungibilă, continuabilă”⁶ fie că se supun unui tipar arhetipal înțeles ca „un scenariu cuantificabil, ce poate fi identificat în opere similare”⁷ care „implică prezența unui principiu de închidere, de finitudine și de completitudine...schelet organizator - admite dezvoltări imprevizibile, dar aceasta în limitele unei toleranțe care garantează coerența întregului”⁸ ilustrează aspecte ale mitului asimilate într-o construcție modificabilă care înglobează gesturi, semne, arhetipuri și simboluri.

Scriitoarea Marta Petreu a inserat în creația sa semnele poetice din câmpul semantic acvatic în jurul unor nuclee cum ar fi apa primordială, apa morții, apa stătătoare, apa curgătoare, surprinzând apa în ipostaze spirituale și materiale care conferă unicitate expresiei artistice.

Apa este în literatura română o a prezență greu de ignorat. Ea apare ca ipostază a ploii, lacrimilor, burniței, gheții, ceții sau ninsorii. Opera lirică a poetei este marcată de ipostaza căderii verticale a apei. Este conturată imaginea apocaliptică a înecului umanității văzut ca materializare a unei temeri ontologice. Figurile de stil insolite sunt rezultatul imaginației materiale a apei, prin reflectarea în plan artistic cu ajutorul semnelor redade sinestezic (imagini vizuale, cromatice, auditive, cinetice, olfactive etc) care conturează nivelul de expresivitate și potențialul actului imaginativ specific creației. Elementul acvatic este evident în simboluri precum în mare, apă caldă sau rece, primitoare, proaspătă ori respingătoare, turbure, furtuni, valuri mari, ploi torențiale, fântâni și plâns, este însoțit de epitețe, metafore acvatice, laitmotive care reflectă prezența apei ca element constitutiv și recurent.

Poezia Martei Petreu s-a impus printr-o poetică a contrastelor, de reconfigurare a zonei simbolice a lumii după principii interioare. Apa apare ca element care separă și dizolvă, ca simbol al inconstanței și al perisabilității formelor, dar și al ireversibilității timpului, prin valorificarea ideii schopenhaueriene. Am constatat o dinamică aparte a simbolisticii acvaticului raportată la dimensiunea filozofică a existenței, la condiția autohtonă a ființei, cu o orientare spre tradițional, spre decupaje clare din zona unui imaginar ancorat în valoare.

Sunt identificabile în creațiile poetice ale Martei Petreu o serie de imagini ale teoriei reflexivității, ale dramei existențiale, ale stărilor poetice devastatoare, ale ritualurilor, motivelor și simbolurilor imaginarului poetic acvatic— privit sub diverse forme de manifestare.

Volumul *Asta nu e viața mea* conține confesiuni lirice în care acvaticul este un furnizor de simboluri adiacente, de imagini și semne, ilustrând metaforic iluzoriul existențial. Din poemele acestui volum se desprind imagini apocaliptice, sordide, de vid existențial, de abis în care este proiectat eul, iar elementul acvatic este prezent prin simboluri diferite: valul, marea, talazul, zăpada, ninsoarea, plânsul, ceața, fântâna, lichidul amniotic, norii, ploaia,

³Liviu Rusu, *Eseu despre creația artistică. Contribuție la o estetica dinamică*, traducere din franceză de Cristina Rusu, Studiu introductiv de Marian Papahagi, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 140

⁴*Ibidem*, p. 85

⁵ Corin Braga, *op. cit.*, p.252

⁶*Ibidem*, p.278

⁷*Ibidem*, p.278

⁸ *Ibidem*, p.278

mărire simbolică, acvaticul static și acvaticul dinamic, regresiunea în timp, apele potopitoare, jocul, oniricul etc.

Apele primordiale

Simbolul acvatic prezent în versurile: „Lângă trunchiul celui mai înalt copac/ ți-ai lipit urechea de coastele mele:/ascultă/ mi-ai spus/ cum urcă seva de dedesubt prin trunchiuri până-n nori/Mie-mi creșteau la iuțeală frunze roșii și rădăcini/ adventive/înfipte în tine/Erai surâzător erai înalt ca un zeu care vine aici din când/ în când/să umble pe pământ cu picioarele goale/Ascultă cum circulă sângele prin noi – mi-ai spus/ ținându-mă strâns:/vertical/ ca ploaia/ ca seva prin ulmi/ ca fumul dacă jertfa e bine primită/Iar eu mi-am pus limba pe pielea ta de aur străvechi/ și-am ascultat” (*Circuitul apei în natură*) sugerează absența oricăror limite de timp și spațiu și posibilitatea eului de a comunica cu tot universul. Iubirea înseamnă cunoaștere, iar sentimentele eului poetic nu rămân doar pentru sine ci se revarsă asupra lumii întregi preluând resorturile interioare ale ancestralului. Simbolul ploii, al sevei, al sângelui reprezintă pretexte pentru evidențierea unei atitudini reflexive.

Un sentiment de vulnerabilitate este transmis prin versurile: „Urcă pământul în mine ca mânia în creier/Se spune – dar eu nu cred – că stelele sună în cer ca/ sarea în lacrimi/E toamnă. Diminețile-s roșii și pe frunze-i rugină/Cât văd cu ochii nu e nici o făptură nici măcar o oglindă/Dacă strig îmi răspunde ecoul/ Nu-i nimeni/ e bine/ și pământul urcă în mine ca noroiul într-un vulcan noroiu/ Mânia. Urâtul. Veninul. Mările verzi ale spaimei/Bea și paharul acesta – îmi spun pipăindu-mi orbește/ conturul/unde-au mers celelalte treacă și asta/Mamă. Lichidul amniotic al spaimei de unde-am ieșit/ la noi se moare de tânăr într-o baltă de sânge/Altfel dragostea mea e o toamnă bogată/ ceața se-ntinde pe lume ca untul pe pâine/și e umed/eu sunt fericită și bine/În acest peisaj gloduros nu mai e nimeni/ Nimic de nimic nu mă leagă/stau sub cerul de piatră ca un muc de țigară sub cismă/ dacă strig/ cândva târziu mi se-ntoarce ecoul/ascultă ascultă/ sunt numai eu și cu mine/ și urcă în mine pământul” (*Ascultă*). Simbol al materiei primare, împreună cu celelalte elemente de origine, apa este simbolul din care iau ființă și sfârșesc, prin regresiune, toate formele.⁹

Fântâna este, în general, un simbol bivalent care sugerează prezența morții, dar și posibilitatea regenerării, însă în creația scriitoarei, prin asociere cu simbolul ceții, este sugerată imaginea unui univers aflat în regresiune. Ceața/bezna, ipostaziere a acvaticului, amestec de aer, apă și lumină ilustrează o perioadă de tranziție între două stări, ea poate preceda unele revelații importante ale ființei¹⁰: „Ceață. Soarele e - o amintire apoasă/Stăm pe fundul căldării și ținem pe umeri o ceață groasă/ ca smântâna/și albă/Băjbâim străini sub un cer de beton/ și ca nisipul prin sită cădem în fântâna cealaltă/între timp ceasul din cer își mișcă bricele prin tot ce-i viu/ e coasa ce taie iarba/ în batjocură bate la fix aceeași oră rea ca ceasul meu/Ceața e albă/ grasă ca slănina/soarele a devenit o amintire apoasă/Iar eu cad ca nisipul într-o clepsidră întoarsă cu mâna/Și e ceață și-o lumină apoasă și-un timp rău ca în lumea de-apoi” (*Ceața*). Astfel, imaginea estompată a luminii – ambiguitatea cunoașterii – asociată cu imaginea unei căderi, într-un univers dominat de obsesii și spaime, evidențiază prezența elementului acvatic distrugător de materie și provocator de disperare.

Mările potopitoare

Cuvintele simbol: râul, apele, fluviul, nuferii, marea sugerează prezența apei ca principiu cosmic de dezintegrare a eului. Perspectiva *timpului bun* care se lasă așteptat concentrează o încărcătură emoțională puternică, o atmosferă care prevestește moartea, sfârșitul și disoluția materiei: „Nu mai aștept nu mai visez cu ochii deschiși/Ceasul stă-n trup/Eu îl țin cum aș ține un fluviu în palmele făcute căuș/ și-l ascult cum sare măsura cum icnește/Scurt ca funia spânzuratului se face firul de sânge/ tors din caier ca un fir de cânepă/

⁹Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994, p 13

¹⁰Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, volumul 1, (A-D), București, Editura Artemis, 1995, p. 278-279

lângă leagăn de ursitoare cu mâna/ Pe pajiștile mele de mentă/tot mai scurtă este funia care
 priponește calul alb de/ țărui/Nu mai aștept timpul cel bun/ nu mai visez cu ochii deschiși/ nu
 mai umblu desculță pe lună/ nu mai lunec cu pânzele-ntinse pe largele ape/ nu mai am aripi
 lungi transparente de libelulă buimacă/ nu mai umblu pe pământ ca printr-un sat înverzit de/
 câmpie/nu chem nori/să-mi lingă ca o iapă zahăr cubic din palmă/ nu adulmec grâul în pârg/
 nu ascult pitpalacul/și-n zori nu mai stau răscuită-n cearceafuri/ ca o șerpoaică sătulă între
 nuferi/ citind în oglindă ce-mi scrie pe frunte/ Ceasul stă-n trup/ Eu încerc să-l conțin/cum aș
 încerca să astup cu palmele un fluviu la vărsarea/ în mare” (*La vărsarea în mare*)

Printr-un joc al formei și al imaginii, fără a impune o tonalitate impersonală, poeta aduce un omagiu elementelor primordiale făcând apel o serie de simboluri obiective asupra cărora se pot transfera trăirile sale interioare, aspirațiile sufletului său, dar și ale omului, în general. Eul poetic se află în deplină consonanță cu ritmurile impuse de universul teluric și de toate elementele constitutive ale acestuia, așa cum reiese din poezia *Noiembrie*: „Desculță cum se cuvine am intrat încă o dată în marea/ întunecată/și plină de pești/Tu vrei să înțelegi tot ce privești/Noiembrie cu aur deasupra noastră/ Muntele și orașul ne conțin ca o tigaie/ pusă pe gura vulcanului stins/Ce simți tu eu nu știu/Îți văd zâmbetul luminându-te de dinăuntru ca o feștilă în/ felinar/Lumina asta nu-i pentru mine/ la sclipirea ei numai tu poți citi/ telegrama ce tocmai ți-a sosit din trecut/dintr-o altă viață/ una din care eu lipsesc/ Ceva – poate specia poate alt mister – te aspiră ca pe/ mine marea/ Știu că frigul și funinginea murdăresc lucrurile/În capul meu/un castel își lasă și își ridică punțile/ ca un pian clapele/Singură și neîncălțată cum lipăi pe mare/ în clipa asta mă suspectez că poate și eu cânt/ ca un bărbat singur bărbierindu-se în oglindă”.

În unele versuri apare, vizibil, sentimentul contopirii cu natura, renunțarea la propria individualitate specifică omului, atunci când simte iminența morții. Sentimentul morții este concluzia afectivă a iubirii de natură și a confundării cu elementele acesteia. Natura și femeia, iubirea și moartea sunt înrudite. Plină de o fericire dureroasă, simțită printr-o concepție naturalistă și panteistă.¹¹ „Vorbesc acum cu tine/doar doar o să inventezi tu ceva – o păcăleală de-a/ voastră/și-o să mă scoți la mal și de data asta/ că uite – fluviul meu tocmai își varsă mîlul în mare/ și de acolo nu mai ai cum să mă scoți/Eu nu sunt decât sora lui Lazăr iar tu nu ești ăla plin de/ puteri/Cred că aveți și voi trucurile voastre – uneori meșteșugul/ tău nu dă greș/eu pe el mă bazam/Dar dacă nu poți – nu-i nimic:/poate că acolo e mult mai bine/se zice că fiecare are casa lui în patru dimensiuni și/ petecul lui de iarbă/să-și poată aminti-n voie parcul comunal din care-a căzut/Poate adierea asta de pâine și lapte/ nu-mi vine din amintire/ ci din marea care mi se sparge de șolduri în valuri roz/Iar delfinii care se zbenguiesc pe creastă/ nici nu-s delfini/poate că orbul cel tânăr cu care mă încrucișez uneori pe/ strada mea/nici nu e orb/ poate că tot ce văd de-o vreme încoace înseamnă ceva/ poate că totul e semn/iar îngerul care trece pe-aici și mi se uită în ochi/suflând din trâmbiță asupra mea/ nu cântec/ ci aur/ dens ca laserul/ e într-adevăr vestitor/poate că după o vreme mersul pe pipăite sub apă o să/ îmi placă/poate că tu din cauza valurilor vuind nici nu mă poți/ auzi/ când strig din răspuțeri după tine” (*Psalm*).

Viziunea asupra morții este un element al originalității universului poetic evocat. Există o serie de elemente care întrețin starea de ambiguitate, senzația de gol și absență a vieții. Marea este simbol bivalent al vieții și al morții, ca apă în mișcare simbolizează o stare intermediară între virtualități informale și realități formale.¹² Marea separă lumea se aici și lumea de dincolo și împiedică împlinirea prin revelație. Trăirile interioare, aspirațiile sufletului sunt transferate asupra acestui simbol obiectiv care poate îngloba aspirațiile, dar și eșecurile: „După aceea nu mai este nici un fel de durere nici/ întristare/îmi șoptesc/și clasez

¹¹ *Modele de analize literare și stilistice*, București, Editura Albatros, 1971, p 187

¹² *Ibidem*, p.269

liniștită hârtii pun fișele în dosare așez cărțile-n raft/ după aceea o să vină alte mâini și-o să umble prin lucruri/ o să vină priviri ne-nvățate cu atâta hârtie scrisă pe o/ singură parte/și-o s-o pună pe foc/ după aceea totul o să se petreacă cum se cuvine/Oricum – după aceea nu mai este nici un fel de durere/ nu-ți face griji/tot nu poți să răscumperi nici un colț de coală/ pe care-ai fircălit un fragment de poem/Da. O să vină regina și-o să facă curat: peste tot/Am băgat de seamă că deodată cu iubirea dispare și/ dorul de moarte/și în locul lui nu apare nimic/ inima se face pietriș la marginea mării/ și se lasă bătută val după val/După aceea o să vină mâinile altora/ și-o să facă ordine după mine/și în casă o să fie/ foarte curat” (*Gunoitul*)

Ninsoarea

O imagine eufemistică a morții, prin evidențierea dublei semnificații a ființei și a neființei, compune imaginarul poetic particular pe care îl găsim în textul *Ninsoarea*: „Ninge. Ianuarie își etalează puterea/Ninge viscolit peste pământ peste mare peste tot/ continental/peste memoria mea însemnată cu fierul/ ninge peste mormântul tatălui meu/Îmi amintesc o privire albastră de-a lui/ și mă chircesc ca o rămă secționată cu plugul/ Tata e mort/ sora și fratele meu sunt departe/Trag de cearceaf și m-acopăr să îmi fac singurătatea/ îngustă/Ninge ca-ntr-o amintire coaptă de vreme/ Ninge întruna cade zăpada cu tona/ ninge exact ca-n blestemele mamei”.

Poeta creează o nouă realitate exterioară care dublează, de fapt, realitatea subiectivă proprie universului său interior, aceasta considerând că arta este manifestare sentimentului de solitudine, de vid existential generat de iminența morții, presupunând o anume metamorfozare a ființei sub imboldul dionisiacului: „Toamna când trupul umed scapă de moarte și-i noapte/ și aude milioane de șoapte vocea lucrurilor zumzetul/ lunii și-al țărânei/toamna când trupul meu scapă de moarte încă o dată/și eu stau și calculez cu creionul în mână/ pe hârtie/ că asta-i a șasea oară/ gata/data următoare nu se mai întâmplă minunea/ și-o sudoare rece mă îmbracă deodată țâșnind din toți/ porii/și-o sudoare cleioasă gălbuie mă îmbracă precum bațul/ miresei în copilărie acasă/oho amintirile mele în care pătrund/da/pătrund câteodată ca un guzunoi care sapă pământul/ și-ajunge la talpa lumii/oho temelie/dar la capătul mâinii nu aflu pe nimeni nu tata nu mama/ nu eu într-o rochie roșie de ațică/rochia mea cu zgaibe așa-i spunea mica/dar acum la capătul mâinii nici un bărbat nici un copil/ și iată am mai scăpat încă o dată/și asud ca un cal când trage/ căruța încărcată cu bucate la/ deal și asud cleios/și miros a viu și-a murdar și mă bucur ca peștișorii de-o/ zi care zburdă în apa călăie/da put a sudoare/și mi-este așa de frică de iarnă” (*Trupul umed*)

Abilă creatoare a stărilor de spirit esențializate, poeta construiește imaginea frământărilor interioare ale omului, asupra căruia se răsfrânge tensiunea planului exterior. Atmosfera rece, ilustrare a lipsei de comunicare într-un univers în care planul existenței terestre se întrepătrunde cu cel cosmic: „Nu mai am viziuni nu mai am amintiri nici obsesii/Și nu mă mai doare/Merg pieziș sub lumina piezișă/Deocamdată/iarna-i zmeurie și blândă/norii spre apus au culoarea ciclamei în floare – dacă-i/ dau la o parte cu mâna/rămâne/fără soare fără lună fără aster/ impermeabil ca o foaie de tablă/ tavanul:/îl pipăi ca orbii cu buricele degetelor îl spăl ca faianța/ din baie/îl pictez în ling cu limba ca pe-un zahăr candel/Oho. Lumea nouă fără amintiri fără engrame a lunii/ decembrie/Nu mai am viziuni și din gânduri nu-mi mai curge puroiul/ memoria mea nu mai zvâcnește ca o labă ce coace:/cine o să-mi plângă morții/ cine-o să le facă scaldă/ cine/ slujbele de pomenire?/Nu mai am viziuni nu mai am amintiri nu mă mai doare/ Marea e stătută cerul e neted și gol/ merg pieziș sub lumina piezișă/stacojie/ a lunii decembrie” (*Decembrie*)

Concluzii

Prin această analiză s-a încercat delimitarea și nuanțarea ipostazelor semnificative ale apei regăsite în opera scriitoarei Marta Petreu, prin identificarea specificului acestui element primordial, a modului în care determină crearea unor lumi particulare, a felului în care alternează și determină definirea textelor poetice studiate.

BIBLIOGRAPHY

- BACHELARD, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*. Traducere și tabel bibliografic de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1999
- BRAGA, Corin, *De la arhetip la anarhetip*, București, Editura Polirom, 2006
- BURGOS, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, București, Editura Univers, 1988
- CHEVALIER, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri: Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Iași, Editura Polirom, 2009
- DURAND, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de Marcel Aderca. Prefață și postfață de Radu Toma, București, Editura Univers, 1977
- DURAND, Gilbert, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, București, Editura Nemira, 1999
- ELIADE, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*. Prefață de Georges Dumézil. Traducere de Alexandra Beldescu. București, Editura Humanitas, 1994
- EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994
- EVSEEV, Ivan, *Cuvânt-Simbol-Mit*, Timișoara, Editura Facla, 1983.
- KERNBACH, Victor, *Miturile esențiale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978
- MANOLESCU, Nicolae, Prefață la Ileana Mălăncioiu, *Linia vieții*, antologie, Polirom, 1999, apud Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică*. Lista lui Manolescu. Poezia, Editura AULA, 2001
- PICON, Gaetan, *Introducere la o estetica a literaturii. Scriitorul și umbra lui*, în românește de Viorel Grecu, prefață de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1973
- RUSU, Liviu, *Eseu despre creația artistică. Contribuție la o estetica dinamică*, traducere din franceză de Cristina Rusu, Studiu introductiv de Marian Papahagi, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989
- SARTRE, Jean Paul, *L'Imaginaire*, Paris, Editura Gallimard, 1940
- WUNENBERGER, Jean – Jaques, *Filozofia imaginilor*, Editura Polirom, București, 2004, traducere de Muguraș Constantinescu, Ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu